

РОБЪРТ ХАРИС
CONSPIRATA

РОМАН

Превел от английски
ВЛАДИМИР ГЕРМАНОВ

ОБСИДИАН
СОФИЯ

ROBERT HARRIS

CONSPIRATA

Copyright © Robert Harris 2009

All rights reserved.

Превод © *Владимир Германов*

Худ. оформление © *Николай Пекарев*

ОБСИДИАН

София 2010

ISBN-978-954-769-250-3

На Питър

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

Няколко години преди раждането на Христос Тиرون, някогашният секретар на римския оратор и държавник Цицерон, пише неговата биография.

Добре е документирано, че Тирон е съществувал и че е написал такова произведение. „За мен помощта ти е не-оценима – пише му веднъж Цицерон, – в дома ми и навън, в Рим или в чужбина, за моите проучвания или литературна работа...“ Бил три години по-млад от господаря си, роб по рождение, но съумял да го надживее с десетилетия и ако вярваме на св. Йероним, да надхвърли стоте. Тирон е първият, записал дума по дума реч, произнесена в сената, а неговата стенографска система, наречена *Notae Tironianae*, се използвала от Църквата до VI в. Всъщност някои остатъци от нея (знакът &, съкращения като etc., NB, i.e., e.g.) се използват и до ден-днешен. Написал е и няколко трактата за развитието на латинския език. Многоотомната му биография на Цицерон се споменава като важен източник от историка Асконий Педиан (I в. сл. Хр.) в коментарите му за речите на великия оратор. Плутарх я цитира два пъти. Както обаче и останалите литературни произведения на Тирон, биографията изчезва сред руините на Римската империя.

Учените и днес понякога са заинтригувани от мисълта за характера на въпросното произведение. През 1985 г. Елизабет Роусън от колежа „Корпус Кристи“ в

Оксфорд предположи, че то може би е било издържано в елинската традиция на биографията – литературна форма, „написана в непретенциозен, нереторичен стил, основаваща се в повечето случаи на документи, но набягаща най-вече на прочутите максими, изречени от описваната личност, позволяваща си да бъде бърлива и безотговорна... Възхваляваща чудатостите на героя си... Такива биографии са били писани не за държавници и пълководци, а за тези, които римляните наричали *curiosi*, сиреч *нестандартни личности*“*.

В този дух е и моят подход към пресъздаването на изчезналия труд на Тирон. Макар че книгата ми „Империмум“ описва издигането на Цицерон до властта, не е необходимо, надявам се, човек да прочете нея, за да продължи с тази. Това е роман, а не исторически труд – когато интересите на двата жанра влизаха в конфликт, без колебание давах предимство на първия. Въпреки всичко съм се постарал художествената измислица да се придържа максимално към фактите, а също така да използвам действителните думи на Цицерон, запазени до наши дни до голяма степен благодарение на Тирон. Читателите, които желаят да си изяснят политическата терминология на Римската република или да получат повече информация за имената, които се срещат в текста, ще открият в края на книгата речник и списък на действащите лица в представлението.

Р. Х.

*Elizabeth Rawson, *Intellectual Life in the Late Roman Republic* (London, 1985), с. 229–230.

„Гледаме на отминалите епохи със снизхождение,
като на някаква подготовка за нашето време...
ами ако ние сме само *техен* отблясък?“

Дж. Г. Фаръл, *Обсадата на Кришнапур*

ΠΡΑΞΗ!!!

ПЪРВА ЧАСТ

КОНСУЛ

63 г. пр. Хр.

*O, condicionem miseram non modo administrandae
verum etiam conservandae rei publicae!*

О, що за неблагодарна участ да си принуден не само да управляваш държавата, но и да я закриляш!

Цицерон, реч, 9 ноември 63 г. пр. Хр.

ΠΡΑΞΗ!!!

I

Два дни преди Марк Тулий Цицерон да встъпи в длъжност като консул на Рим, от река Тибър, недалеч от пристанището на военния флот, бе изваден труп на дете.

Подобно събитие, макар и трагично, обикновено не би ангажирало вниманието на бъдещия консул. Този труп обаче изглеждаше толкова зловещо и до такава степен като че ли застрашаваше гражданския мир, че Гай Октавий – магистратът, отговорен за опазването на реда в града – изпрати вест на Цицерон и го помоли да дойде веднага.

В началото Цицерон не искаше да отиде под предлог, че има много работа. Като кандидат за консул, получил най-много гласове, му предстоеше да председателства първата сесия на сената и сега пишеше речта си. Аз обаче бях наясно, че има и още нещо. Той удивително много се притесняваше от смъртта. Дори убиването на животни по време на игрите го смущаваше, а тази му слабост – защото, уви, в политиката, доброто сърце винаги се възприема като слабост – започваше да се забелязва. Първата му инстинктивна реакция бе да изпрати мен.

– Разбира се, че бих отишъл – отговорих внимателно, – но...

Оставих изречението недовършено.

– Но? – подкани ме той рязко. – Какво „но“? Смяташ, че ще направи лошо впечатление ли?

Овладях се и продължих да преписвам речта. Мълчанието се проточи.

– Е, добре – изпъшка той накрая и стана. – Октавий е досадник, но има трезва преценка. Не би ме викал за щяло и нещяло, а и бездруго трябва да глътна чист въздух.

Беше краят на декември и от свъсеното сиво небе вееше остър пронизващ вятър, който спираше дъха. На улицата се бяха струпали десетина молители с надеждата да разменят няколко думи с бъдещия консул и веднага щом го видяха да излиза от входната врата, се спуснаха към него.

– Не сега – казах аз и ги избутах назад. – Не днес.

Цицерон праметна края на наметалото си през рамо, притисна брадичката си към гърдите и тръгна забързано надолу по хълма.

Изминахме около километър и половина. Прекосихме форума и излязохме от града през крайречната порта. Водите на Тибър бяха бързи, високи и развълнувани от жълтеникавокафяви водовъртежи и гърчеци се бързели. Напред, срещу острова, сред кейовете и съоръженията на флота, се виждаше голяма тълпа. (Между другото, ще добиете представа колко отдавна бе това – преди повече от половин век, – като ви кажа, че все още нито един мост не свързваше острова с двата бряга.) Когато приближихме, мнозина от зяпачите разпознаха Цицерон и зашущукаха с любопитство, докато се отдръпваха, за да ни направят път. Мястото се охраняваше от кордон легионери, дошли от казармите на флота. Октавий ни чакаше.

– Прощавай, че те обезпокоих – заговори той и стисна ръката на господаря ми. – Знам колко зает би трябвало да си тъкмо преди встъпването в длъжност.

– Скъпи Октавий, за мен е удоволствие да те видя по всяко време. Познаваш ли секретаря ми Тирон?

Октавий ми хвърли бегъл поглед. Макар че сега го помнят единствено като бащата на Август, по онова вре-

ме той беше плебейски едил и мъж с бъдеще. Може би самият той щеше да стане консул, ако не беше умрял преждевременно от треска някъде около четири години след онази среща. А тогава той ни предпази от вятъра – въведе ни в една от огромните бараки, където върху дървени ролки бе извлечен скелетът на една либурна, оголена за ремонт. На пръстения под до кораба лежеше нещо продълговато, покрито с корабно платно. Без много да се церемони, Октавий дръпна покривалото и ние видяхме голото тяло на момче.

Доколкото си спомням, беше на около дванайсет. Лицето му беше красиво, спокойно и по момичешки нежно, със следи от златна боя по носа и страните, с парче червена лента, завързана за влажните кестеняви къдрици. Гърлото му беше прерязано. Торсът му беше разсечен чак до чатала и вътрешностите му бяха извадени. Нямаше кръв – само продълговатата кухина, напомняща изкормена риба, пълна с речна тиня. Не знам как Цицерон успя да се овладее при тази гледка, но той само преглътна и продължи да гледа. Най-накрая отбеляза с пресипнал глас:

– Какво зверство!

– И това не е всичко – допълни Октавий.

Клекна, улови с две ръце главата на момчето и я обърна наляво. Когато тя се раздвижи, раната на шията зейна – безсрамно, като че ли някаква втора уста се опитваше да ни прошепне предупреждение. Октавий изглеждаше съвършено безразличен към всичко това, но той, разбира се, беше военен и несъмнено беше свикнал с подобни гледки. Повдигна косата, откри дълбока хлътна тина точно над дясното ухо на момчето и натисна мястото с палец.

– Виждате ли? Като че ли е бил ударен отзад. Мисля, че с чук.

– Лицето му е боядисано. Има панделка в косата. Ударен е отзад с чук – повтори Цицерон и думите му се забавя

виха, защото си даде сметка накъде го води логиката. – Срязаното гърло. И тялото... изкормено...

– Именно – кимна Октавий. – Убийците му вероятно са искали да разгледат вътрешностите му. Бил е принесен в жертва... Човешко жертвоприношение.

Тези думи, изречени безстрастно в студеното, мрачно място, накараха космите на тила ми да настръхнат, защото усетих присъствието на Злото – Злото като осезаема сила, могъщо като мълния.

– Чувал ли си в града да има някакви секти, които биха могли да практикуват такава мерзост? – попита Цицерон.

– Не. Разбира се, има гали... говори се, че те правят подобни неща. В момента обаче в града няма много от тях, а тези, които са тук, се държат добре.

– Коя е жертвата? Някой потърси ли вече момчето?

– Ето я другата причина, поради която поисках да дойдеш и да погледнеш лично. – Октавий обърна трупа по корем. – На кръста има татуировка с името на господаря му, виждаш ли? Тези, които са изхвърлили трупа, може и да не са забелязали. „С. Ant. M. f. C. n.“ Значи, Гай Антоний, син на Марк, внук на Гай. Известно семейство! Бил е роб на твоя колега, консула Антоний Хибрида.

Октавий се изправи, избърса дланите си в платното, после го хвърли небрежно върху трупа.

– Какво смяташ да правиш?

Цицерон гледаше жалката купчина на пода като хипнотизиран.

– Кой знае за това?

– Никой.

– Хибрида?

– Не.

– А тълпата вън?

– Носи се слух, че е било извършено някакво ритуално убийство. Ти най-добре знаеш какво нещо са тълпите. Казват, че е лош знак в навечерието на консулството ти.

– Може и да са прави.

– Зимата беше тежка. Имат нужда от известно успокоение. Помислих си, че бихме могли да поискаме от Колегията на понтифиците да извършат някакъв очистителен обред...

– Не, не – възрази Цицерон бързо и отклони поглед от трупа. – Никакви понтифици. Присъствието на жреци само ще влоши положението.

– Какво тогава да правим?

– Не казвай на никого. Изгорете трупа колкото се може по-скоро. Никой да не го вижда. Забрани на тези, които са го намерили, да разкриват подробности под заплаха от затвор.

– А тълпата?

– Ти се погрижи за трупа. За тълпата ще се погрижа аз.

Октавий сви рамене.

– Както желаш.

Стори ми се незаинтересован. Оставаше му само един ден служба – сигурно се радваше, че скоро ще се отърве от проблема.

Цицерон отиде до вратата и си пое няколко пъти въздух дълбоко, което върна донякъде цвета на лицето му. Видях го – както правеше често – да изправя рамене и да придава уверено изражение на лицето си. Излезе вън и се качи на купчина дървен материал, за да се обърне към тълпата.

– Народе на Рим! Уверих се, че тъмните слухове, които обикалят града, са фалшиви! – При този хапещ вятър трябваше да крещи, за да бъде чул. – Приберете се у дома при семействата си и се радвайте на остатъка от празниците.

– Видях трупа! – извика някакъв мъж. – Било е човешко жертвоприношение, за да се предизвика проклятие за републиката!

Викът беше подет и от други:

– Градът е прокълнат! Консулството ти е прокълнато!
Доведи жреците!

Цицерон вдигна ръце.

– Да, трупът беше в ужасно състояние. Какво обаче очаквате? Горкото момче е било във водата дълго време. Рибите са гладни. Хранят се с каквото намерят. Наистина ли искате да доведе жрец? За какво? Да прокълне рибите? Да *благослови* рибите? – Чуха се смехове. – Откога римляните се страхуват от *риби*? Прибирайте се у дома. Забавлявайте се. Вдругиден ще започне нова година с нов консул и можете да сте сигурни, че той винаги ще пази благосъстоянието ви!

Не беше майсторска реч според неговите разбирания, но постигна желаната цел. Дори се чуха възторжени възгласи. Цицерон скочи на земята, легионерите ни отвори-ха път през тълпата и ние се отправихме към града. Когато стигнахме до портата, погледнах назад. Хората от периферията вече започваха да се разотиват, за да търсят нови занимания. Обърнах се към господаря ми, за да го поздравя за въздействащите думи, но той се бе навел над крайпътната канавка и повръщаше.

Това представляваше Рим непосредствено преди встъпването на Цицерон в консулска длъжност – град, сполетян от глад, слухове и тревога, пълен с осакатени ветерани и окаяни селяни, просеци на всеки ъгъл, шумни банди пияни младежи, които тероризираха търговците, и жени от добри семейства, които открито се предлагат пред таверните; град, изнемогващ от внезапни пожари, силни бури, безлунни нощи и освирепели кучета, свърталище на фанатици, гадатели, просяци и побойници. Помпей все още не се бе прибрал – командваше легионите на изток и в негово отсъствие из улиците витаеше някакво смутно, променливо настроение, като речна мъгла, от която всички потреперваха. Цареше усещане-

то, че предстои някакво огромно събитие, но никой нямаше представа какво може да е то. Говореше се, че новите трибуни работят заедно с Цезар и Крас по голяма тайна схема за раздаване на обществена земя на градските бедняци. Цицерон се опита да научи повече по въпроса, но не успя. Патрициите със сигурност щяха да се възпротивят, каквато и да беше идеята. Продуктите бяха малко, храната оскъдна, дюкяните празни. Дори лихварите бяха престанали да дават заеми.

Що се отнася до колегата на Цицерон, консула Антоний Хибрида, или по-простичко казано, Антоний Мелеза – получовек, полуживотно, – той беше едновременно див и глупав, както подобава на кандидат, състезавал се за пост в обща кандидатура със заклетия враг на Цицерон Катилина. Въпреки всичко, предвид дебнещите го отвсякъде опасности и крещящата необходимост от съюзници, Цицерон положи сериозни усилия да е в добри отношения с него. За нещастие подходът му не бе дал резултати и ще обясня защо. Според обичая двамата избрани консули трябваше да теглят жребий през октомври, за да решат кой коя провинция ще управлява след изтичане на едногодишния им мандат. Хибрида, който бе затънал в дългове, бе хвърлил око на доходоносните земи на Македония, където можеше да спечели цяло състояние. За негово разочарование обаче изтегли спокойните пасища на Цизалпийска Галия, където и полски мишки бе трудно да се намерят. Македония се падна на Цицерон и когато резултатът беше обявен в сената, на лицето на Хибрида се изписа такова детинско недоволство и изненада, че цялата зала се запревива от смях. Оттогава той и Цицерон не си говореха.

Нищо чудно, че на Цицерон му беше трудно да състави встъпителната си реч и че след като се прибрахме от реката и той се опита да поднови диктовката си, непрекъснато се отнасяше нанякъде. Вторачваше се в далечината с отсъстващ поглед и се питаше на глас защо

момчето е било убито по този начин и какво се крие във факта, че е било собственост на Хибрида. Съгласен беше с Октавий – най-вероятните виновници бяха галите. Човешките жертвоприношения определено бяха дело на техните култове. Цицерон изпрати писмо до своя приятел Квинт Фабий Санга, главен защитник на Галия в сената, в което го питаше поверително дали смята, че подобно безобразие е възможно. След час обаче Санга изпрати в отговор доста възмутен отговор, в който казваше „разбира се, че не“ и че галите щели да бъдат силно възмутени, ако новоизбраният консул продължава да разпространява такива вредни спекулации. Цицерон въздъхна, хвърли писмото настрана и се опита да събере нишките на мисълта си. Не успя обаче да ги вплете в нищо свързано, а малко преди залез поиска наметалото и обувките си.

Смятах, че намерението му е да свие към обществените градини, недалеч от дома му, в които ходеше често, когато съчиняваше поредната си реч. Когато обаче стигнахме билото на хълма, вместо да свие вдясно, продължи към Есквилинската порта и за моя изненада разбрах, че възнамерява да премине свещената граница на града и да се отправи към мястото, където изгаряха трупове – място, което обикновено всячески избягваше. Подминахме портата и носачите с ръчни колички, чакащите работа край нея, оставихме зад гърба си и ниската официална резиденция на палача карнифекс, на когото, като обществен изпълнител на екзекуциите, бе забранено да живее в очертанятията на града. Най-накрая влязохме в свещената гора на Либитина, пълна с грачещи гарги, и приближихме храма. В онези дни това беше главната квартира на погребалните предприемачи, мястото, където човек можеше да купи всичко необходимо за погребение – от съдовете, използвани при помазването на тялото, до леглото, върху което се кремира трупът. Цицерон поиска да му дам малко пари и тръгна напред, за да гово-

ри с жреца. Подаде му торбичката и се появиха две официални оплаквачки. Цицерон ми кимна.

– Идваме точно навреме – каза ми той.

Сигурно сме били много любопитна гледка, докато прекосявахме Есквилинското поле в колона по един – първо оплаквачките, понесли гърнета с тамян, после новия консул, после аз. Навсякъде около нас в полуздрача танцуваха пламъците на погребални клади, носеха се виковете на опечалените и лепкавата миризма на тамян – силна, но не достатъчно, за да прикрие вонята на горяща смърт. Оплаквачките ни отведоха до мястото, **където купчина трупове**, натоварени на ръчна количка, чакаха ред да бъдат хвърлени в пламъците. Оставени без дрехи и обувки, тези непотърсени трупове бяха също толкова несретни в смъртта, колкото и в живота. Единствено трупят на убитото момче беше покрит – познах го по плащаницата от корабно платно, която сега беше здраво зашита. Когато двама слуги го хвърлиха с лекота върху металната скара, Цицерон наведе глава, а двете оплаквачки започнаха особено усърдно да ридаят и нареждат, несъмнено в очакване на добро заплащане. Пламъците се издигнаха, огънаха се на вятъра и стихнаха много бързо – момчето се отправи към съдбата, която очаква всички ни.

Никога не забравих тази сцена.

Несъмнено най-голямата милост, дадена ни от providението, е, че не знаем какво ни чака в бъдещето. Представете си, че знаехме какви ще са резултатите от нашите надежди и планове или че можем да съзрем начина, по който ни е писано да умрем – колко безкрайно съсипан щеше да е животът ни! Вместо това живеем в неведение, ден за ден, като безгрижни животни. Всички неща обаче в крайна сметка трябва да се превърнат в прах. Никое човешко същество, никоя система или епоха не могат да избегнат това. Всичко, което е под звездите, ще погине. И най-коравата скала се разпада. Нищо не може да устои – освен думите.

С тази утеха наум и с подновената надежда, че ще живея достатъчно дълго, за да изпълня задачата докрай, сега се заемам да разкажа удивителната история на Цицерон през годината, в която заемаше поста консул на Римската република, както и събитията, сполетели го през следващите четири години – период, който ние, смъртните, наричаме *lustrum*. За боговете обаче той трае колкото едно мигване.